

RADOSLAV PETKOVIĆ

A bitófák építője

Mindent megteszek, ami tőlem telik, ennek ellenére semmi sem sikerül. Tudom, egyfajta átok ül rajtam, olyan átok, amely azokat sújtja, akik a saját szakmájukban felérnek a csúcsra – az engedélyezett csúcsra. Mindezt miután felülmúlták önmagukat, ami laikus szemnek úgy tűnhet, mintha csak saját ügyetlenségüket lépték volna át. Ez nem más, mint a démonok gúnyolódása – mert minden szakmának védő szelleme van, aki őrzi a lényegét s a mértéket. Ez történik velem is: túlléptem a mértéket és saját mesterségem eszközévé lettem, szakmám maximalizmusának hú kelleként egyben a gúny tárgyává is váltam, mivel a tökéletességről álmodtam. Csak azt tudnám, hogyan állítsam vissza a lerombolt egyensúlyt.

Amikor az ember fél évszázada bitófákat épít, ez egy idő után jelentős gondolkodásra készíti őt. Mert ilyen eszköz építése, nyomatékosítom, *eszköz* – mivel ez a hagyományos megnevezése a szakmán belül, bár én jobban kedvelem az *építmény* kifejezést – ugyanis fésztelen munkát kíván, mivel rengeteg óvatos kopogtatással kell végighallgatni a megmunkálandó fa választát. Apró jelzések tanúskodnak a már meglelt és az elérhetetlen egyensúlyról, de ez csak a nap korai szakaszában kivitelezhető, amikor alig van fény – legalábbis a munka kezdeténél fontos ez; később már éjszaka is lehet dolgozni, mert akkor nyugodtan hagyatkozhatunk az érzékeinkre. Az akasztás helyszíne pedig lehetőleg mindig legyen üres, de nem azért, mert szégyenkeznek a munkám miatt, ahogyan azt sok balga ember gondolja. Mi nem vagyunk képzett asztalosok, ennek ellenére az utóbbi időben egyre több mester jelenik meg a szakmában, akik a tolvajok szégyenkezésével készítik építményeiket. Ez többségünkre nézve viszont nem igaz, és emiatt nincs is okunk szégyenkezni, ugyanis a méltó halálhoz kiegyensúlyozottság kell.

Amit mondok, zavarba ejti a közembert, mert úgy tűnhet, hogy mi, építők, csak amolyan segéd munkások vagyunk, akik a halálhoz biztosítják a szükséges felszerelést. A kivégzés nem csendben történik, hanem a kora reggel gyülekező embertömeg böfögése és csuklása kíséretében, amint kolbászt zabálnak és csapolt sört vedelnek, miközben zsíros szájjal, pajzán tréfákkal szórakoztatják egymást. Amikor megjelenik a főhős fekete csuklyában, egy pillanatra abbamarad a csámcsogás, mert

* Radoslav Petković 1953-ban született Belgrádban, a Belgrádi Egyetem Filológiai Karának akkori Jugoszláv és Általános Irodalmi Tanszékén szerzett diplomát. Műveit magyar, francia, görög, angol, német, orosz, olasz, szlovák és bolgár nyelvekre fordították. Az író többek között Robert Louis Stevenson, Tolkien, Daniel Defoe műveiből fordított szerb nyelvre. 2009 márciusától a Vajdaság AT Kormányának kulturális miniszterhelyettese.

ő tiszteletet, de gyűlöletet is ébreszt a csődületben. Ezután páni félelem vesz erőt a sokadalmon, amolyan mély, őszinte és kimondhatatlan érzés. Hányszor láttam munkához fagyos hajnalokon, és megborzongtam, amikor kezemmel megérintettem a fát, visszaadva annak az életerőt s az erdő melegét, miközben megvetéssel gondoltam a mihaszna kis hóhérokra, akik learatják a babérokat a láthatatlan építők elől, dicsőséget és elismerést kapva a csőcseléktől. Bizony elismerés és dicsőség – ismétlem, mielőtt gyűlölettel elutasítják érveimet. A hóhérok társasága tulajdonképpen semmit sem érdemel azért, mert jó időben vannak jó helyen. Helyettük valaki más épített fel mindent, azt is rejtve és gyűlölettel övezve. A hóhér pedig nem más, mint egyszerű szünetjel a kottában vagy egy üres trombitahang. Aki a fekete csuklyát látja és a félelmetes harsona hangját hallja utoljára, az már lényegében halott. Manapság bizony megeshet, hogy a romlás felfalja a rendet és gyűlölet övezi a szorgalmat meg az ügyességet. Egyre gyakrabban emelkedik fel, kegyelmet intve, egy ujj a nehéz brokát terítőről, amely a bitófa előtt felépített páholy korlátját borítja. Ezek után, a szertartást megszakítva bejelentik a kegyelmet és így romba döntik a páholy építőjének munkáját és a takács dolgát is, aki megszötte a kelmét. Mi mindannyian komoly, magasztos cél érdekében dolgoztunk és komédiát, pontosabban bohózatot csinálnak belőle. Senkinek sincs szüksége kegyelemre, mert a dicsőség csak a kegyelmezőt illeti meg, aki a bizalmunkat és az igyekezetünket imigyen rosszra használja, még akkor is, bizony még akkor is, amikor megaláztatásom pillanatában művem idegen színpaddá válik. Az elítélt már amúgy is halott. Aki a fekete csuklyás előtt remegve, leggyakrabban halálra rémülve áll, teljesen más ember. A tetteket, amelyeket erőszaktevésként elkövetett, már nem tudja megváltoztatni, még a kegyelmet gyakorló sem teheti meg nem történtté az eseményeket. Becsukhatják a szemüket, kicsúfolhatják az alkotásomat, de vigyázzanak, mert a fejüket betörik azon.

Minden szakma olyan titkokat rejt, amelyeket nem lehet bárkinek nyilvánosan elmondani, főként a leendő csúfolódóknak. Mesterségem titkait csak a legjobb tanítványomnak fedném fel – ha bármilyet is remélhetek még ezek után. Másként nem tehetek, ez nyilvánvaló. Titkaimat nem vihetem a sírba. Általános dolgokat azonban elmondhatok. Mint az, hogy minden a faanyag fajtáján múlik. Minden fának saját természete van: a szil, a nyár, a fenyő és a kőris, de a népdalokban gyakran „fenyőágra” akasztanak. A fenyő egyáltalán nem használható efféle építményhez, olyannyira nem, hogy azt még kivágni sem szabad. A veszélyes, bosszúálló fák, mint a cseresznye és a fenyő csak akkor használhatók, ha nyomorba szeretnéd dönteni az egész vidéket, ahol végrehajtották az ítéletet: nem nehéz megjósolni, milyen következményei lesznek az ilyen fák kivágásának és ezen akasztófák 'virágainak' is, ugyanis így hívjuk a szakmában a halálraítélteket. Egyébként nem kedvelem a nyers céhes humort, de ezt a kifejezést igen helyénvalónak tartom. Tíz évvel ezelőtt cseresznyefából készítettem egy építményt olyan vidéken, ahol kétszer becsaptak a fi-

zetséggel, de remélem, csak megfizettek érte mostanáig – még ha nem is nekem. Azon a helyen ugyanis még nappal is körtáncot lejtenek a démonok.

Az ember teljesen megbízhat a vadgesztenyében (*Aesculus hippocastanum*), amelyet egyébként az élők békességéért ültetnek a temetőkből; ugyanez van a nyárfákkal és a tölgyekkel is. A tölgyvel viszont nagyon óvatosan kell bánni, mert a mester találhat olyan kétszínű példányt, amely körül gyakran démonok gyülekeznek (így mondják, és bizonyára lehet is benne valami ördögi). Amennyiben a mester a diófa mellett dönt (*Iuglans regia*), nagyon óvatosnak kell lennie, mivel ez a fa igen szeszélyes; azonban, ha rábukkansz az igazi példányra, akkor a legjobb faanyagra lelsz. Jaj neked, ha egy bosszúálló fára találsz: még a végén azt kívánod, hogy felakasszanak a belőle készült építményre. A hárs nemes lelkű, mondhatnánk semleges, mindig megbízható fa. Ebből eredhet az a történet, mely szerint Jézus Krisztust hársfa keresztre feszítették meg. Ellenben kerüld a tölgyet! A fák királyát ne bánts, főleg, ha kezdő vagy a szakmában. A tölgy kiváló faanyag, ha kegyetlen bűnözőnek szánják, de nem lesz jó, ha ártatlant akasztanak fel, ugyanis a tölgynek saját törvénye van: megtéli az igazat és a bűnöst. De hát végül is, ki ítélheti meg közülünk a bűn mélységét vagy az ártatlanságot? Amit teszünk, nem azért tesszük, hogy ítélkezzünk. Ez valamilyen más szükséglet és ez nincs kapcsolatban azzal, amit a meg gondolatlanok bűnnek vagy igazságnak neveznek.

Mindenkinek vannak elérhetetlen álmai. Én egy óriási rózsafát álmodok, melyből gond nélkül elkészíthető az építmény. Valóban álmodom ezt, ez tulajdonképpen a legszebb álmom: napsütötte tisztáson egy rózsafa áll, akkora, mint egy hatalmas tölgy és csillogó szirmok nőnek ágaiból, majd én könnyedén odalépek és a fenséges illat boldogsággal tölt el.

Természetesen más titkok is léteznek. Amikor a cégbe léptem, megesküdtem, hogy titkaimat nem árulom el beavatatlanoknak. Például a fa kivágásának módját és idejét; némelyet éjfélkor, másikat délben kell kivágni. A fűrészelés menete és az építmény felállításának módja összhangban kell lennie a felhasznált fa természetével. Figyelembe kell venni azt is, ha nőt akasztanak fel: fontos a nő kora. De ne is reménykedjenek, hogy bármilyen titkot felfedezhetnek munkánk közben. Teljesen tisztában vagyunk azzal, hogy számtalan kíváncsi tekintet figyel minden mozdulatunkra. Minket kiképeztek arra, hogy az igazi mozdulatokat áltevékenységgel álcázzuk. Újabb titkok is vannak, amelyet mesterétől idővel tanulhat meg a tanonc, aki megnyerte tanítójának bizalmát; de mint minden más szakmában, semmi sem kárpótolja a tökéletességet és a kifinomult érzéket, amellyel vagy születéssel, vagy nem: éles hallás a fák csendes életéhez, a titkos jelek megértése, a rejtett lényeg kopogtatása és nem utolsósorban az a képesség, ami segít felismerni a megvalósított összhangot, amikor befejezted a saját építményed.

Nehéz jó építőanyagot találni. Ezért utazok lassan, egy esetlen ökrös szekérrel (így utaztam, tényleg így volt: de jó is volt!). Az építéshez kora hajnalban fogok hozzá, egy nappal az ítélet végrehajtása előtt. A kezdéshez szükségem van némi fényre,

de abbahagyom, amikor elkezdnek gyülekezni a téren. A rá következő éjszaka folytatom és hajnalban végzek. Napfelkeltekor csak egy rövid sétára jut időm és akkor – nem azért, hogy dicsekedjek, de tudom – az építményem hangtalanul visszhangozza a tökéletességem ritmusát. Utazásaimat lassítja, hogy az akasztott három napig lóg az építményen, én meg ez idő alatt körbeszaglászok a környéken a tökéletes faanyag után. Ezeken a napokon, amikor álomba merülök, a hatalmas rózsafa-álom kísért. Amikor kopár vidéken töltöm el ezt a három pokoli napot, akkor az építményemet kerülgetem folyton és lefizetvén a goromba öröket, megbízom őket, hogy vigyázzanak a bitófámra, nehogy valaki kárt tegyen benne. Ráadásul, ha akkor még a bohóc hóhér, aki már egy közeli kocsmában vedel, is szóba kerül, az undok örök egyszerűen megszélidülnek. Van, amikor kétségbeesve figyelem a madarakat; ezek az akasztott szeméhez közeledve minduntalan ürüléküket ejtik az építményemre. De három nap elteltével, legyen az jó vagy rossz nap, összecsomagolok, szétbontom az építményt és egy újabb lassú araszolás következik a rozoga utakon. Ezért gyűlölöm a nyomorult, pojáca hóhérokat, akikre csak egy feladat hárul: megérkezni a készre és színházias mozdulatokkal ráhelyezni a hurkot a szerencsétlen nyakára. A hurkot sem ők készítik, hanem természetesen a segédjük, mert az nehéz és felelősségteljes feladat, olyannyira, hogy nekik kifejezetten erre segéd kell. Aztán meg, amikor meglökik a létrát, learatják a tömeg csodálatát, majd a kocsmában azzal dicsekednek, hogy munkájuk kifinomultságot és gyengéd érzéket kíván.

Mintha befolyásolhatná az esemény emelkedettségét azzal, hogy a hurkot egy ujjnyival lentebb vagy fentebb helyezi el az elítélt nyakán. Majd a kocsmá félhomályában lődörgő félnótások, akik tátott szájjal s düllelt szemmel hallgatják a hóhér szavait, úgy viselkednek, mintha az akasztatott fertőzte volna meg őket. És közben senki sem gondol arra a szerencsétlenre, akitől tulajdonképpen minden függ, és aki akkor is éberem körbe jár s így virraszt a saját kezével készített kifinomult eszköz mellett.

Mostanában különböző újításokat vezettek be, hogy megalázzák az igazi építők tudását. Az egyik ilyen újítás egy csapóajtó, ami a padozatban gyorsan kinyílik és az akasztott csak belezuhan az alatta tátongó mélységbe; de ezek a szerkezetek még említésre sem méltók. Csak akasztófának nevezhetők; azokat még egy ostoba asztalos is elkészítheti. Ezekkel az újításokkal engem aláznak meg. Miért engem? Mert irigyelték a tudásomat akkor is, amikor elismertek, és most is gyűlölnek, ezért csúfolkodnak velem, mintha kétbalkezes lennék. Eközben minden igyekezetem ellenére az építményeim lassan önállóvá váltak: feladatukat ugyan ellátják, de furán és kiszámíthatatlanul. Kétszer egymás után megtörtént ugyanaz a melléfogás: abban a pillanatban, amikor a hóhér ráhelyezte a hurkot a halálraítélt nyakára, leszakadt a keresztgerenda és szétcsapta mindkettőjük fejét. Először megmosolyogtam a történeteket. A következő kivégzésnél viszont elszorodtam; aggasztott az, amikor deszkáról deszkára átvizsgáltam az építményt és észrevettem, hogy minden rendben volt, hovatovább, egyszerűen minden tökéletesen állt. Nem az én mulasztásom

volt és nem volt semmilyen hiba sem az építményben. Ami történt, az viszont kétségbeejtő volt. Harmadik alkalommal az egész szerkezet összecsuklott és maga alá temetett mindenkit, aki rajta állt. Akkor abbahagytam a munkát egy hónapra és új faanyag után kutattam. Egy megszéppent kezdő elővigyázatosságával építgettem az újabb építményemet, pont úgy, mint az, aki egy túlon túl nehéz kihívással találja szembe magát. Minden mozdulatot háromszor ellenőriztem és minden tényleg tökéletesen működött: ennek ellenére, a hurok felhelyezésének pillanatában, amikor a munkám méltó megkoronázását láttam volna, kipattant az egyik gerenda, a hóhért és a halálraítéltet egyszerre katapultálva a magasba. A hóhér tökéletes ívben repült a tömegbe, az akasztott pedig viharos röhögés közepette megpördült a kötélen, mint egy játéklabda a madzagon. És csak azok nem röhögtek, akikre végül rázuhant a kövér hóhér.

Újabb a hóhérok már fel sem lépnek az építményeimre, mert ezt az újfajta csapóajtós szerkezetet – az akasztófát – egyszerű asztalosok is elkészíthetik. Így hát most csak bolyongok az erdőbe hallgatva a fák kedvességét és gonoszságát. Kitalálva és leköpködve, én vagyok az egyetlen, aki tudja, hogy ami vereségnek tűnik, az tulajdonképpen a tökéletes alkotó végső győzelme. Mert építményeim olyan tökéletesek, hogy önálló életre keltek. Az igazi alkotó, akárcsak Isten, valóban élővé teszi műveit, melyek saját akarattal és szokással rendelkeznek, beteljesítve teremtésük célját. Ez minden alkotó álma. Az én győzelmem és dicsőségem abban is rejlik, hogy tudásomat és bölcsességemet nem teszem ki többé pár gonosz kacajnak. Magammal viszem, amikor – követve a félelmetes harsona hangját – elindulok azon az úton, amelyen minden egyes halálraítélt jár.

Fordította: TÚRI RÓBERT